

А. Р. Тичініна

Носов Микола Миколайович

НОСОВ Микола Миколайович (10(23). 11. 1908, Київ – 26. 07. 1976, Москва) – письменник, драматург, режисер, кіносценарист. Брат П. Носова. Сталінська премія (1952). Державна премія РРФСР ім. Н. Крупської (1969). Дитинство пройшло в м. Ірпінь (нині Київ. обл.). Після закінчення школи (1923) працював чорноробом на бетон. заводі в Ірпені, потім – на цегел. заводі в Бучі (Київ. обл.). Навч. у Київ. худож. інституті (1927–29), закін. Моск. інститут кінематографії (1932). У 1932–51 – реж.-постановник мультиплікац., наук.-популяр. та навч. фільмів (зокрема військ.-тех. кінострічок для Червоної армії у роки 2-ї світової війни) в студії «Союзкіно». Дебютував 1938 оповіданням «Затейники» у дит. ж. «Мурзилка», потім опублікував оповідання «Живая шляпа», «Огурцы», «Чудесные брюки», «Мишкина каша», «Огородники», «Фантазеры», що згодом склали основу першої зб. «Тук-тук-тук» (1945). Н. – майстер незабут. літ. характерів і читац. «капканів», був третім (після М. Горького та О. Пушкіна) в рейтингу рад. письменником, твори якого перекладали (1957). Латентний іроніч. зміст текстів Н. зумовлюється подвій. адресованістю (водночас для дітей і для дорослих), а також інтертекстуал. та інтермедіал. специфікою. Він відтворював буденне життя рад. соціуму в контексті дит. пригод, спрямовуючи рецепцію в русло онтології, що дозволяє дит. літературу періоду соціаліст. реалізму інтерпретувати як специф. різновид «езопової мови», якою автор намагався зімітувати образ відповід. епохи. Н. увів до дит. літ-ри новий тип героя – наївного і розсудливого, пустотливого й допитливого непосиду, який увесь час прагне щось робити, однак постійно потрапляє в незвичайні, часто комічні ситуації. Популярністю користувалися його повісті для підлітків «Веселая семейка» (1949), «Дневник Коли Синицына» (1950), «Витя Малеев в школе и дома» (1951), в яких надзвичайно реалістично описано щоденне життя хлопчаків, причому зроблено це настільки цікаво й природно, що будь-який читач упізнає в них себе. Н. належить літературозн. розвідка

«Иронические юморески» (1969), худож.-мемуар. повість «Тайна на дне колодца» (1977). В «Повести о моем друге Игоре» (1971) Н. зафіксував свої спостереження щодо інтелектуал. періодів розвитку дитини, виділивши кілька типів читачів, ідеал. читачами для письменника постають діти. Н. підкреслив абстрактне (контурне) мислення дитини, яка читає, активізацію візуал. та топогр. пам'яті під час рецептив. акту, антропоморфізм дит. уяви, ювенал. почуття гумору. Визнання і любов читачів здобула його казка «Винтик, Шпунтик и пылесос» (1953) та знаменита трилогія про Незнайка, яка підпорядковується своєрід. жанр. трансгресії: стиль творів трилогії зримо трансформується у відповідності з віком і досвідом героїв. За своєю суттю Незнайко та ін. персонажі – діти, які впевнені, що будуть жити вічно, а будь-яка складна ситуація в житті неодмінно розв'яжеться й усе закінчиться добре. Трилогія Н. також демонструє «дорослішання» жанр. моделі, яка вдосконалювалася разом зі своїм першим реал. читачем – онуком письменника. Якщо перша частина «Приключения Незнайки и его друзей» (1953–54) є казкою, другу – «Незнайка в Солнечном городе» (1958) – можна вважати романом-казкою, що римейкує класичну утопію, а текст «Незнайка на Луне» (1964–65) виступає антиутопіч. романом-казкою з елементами наук. фантастики. Ця трилогія постає яскравим прикладом твор. реалізації принципу карнавальності, чия креативна карнавал. домінанта увиразнюється імагологіч. трансгресією образу Незнайка в ситуатив. ланцюзі – балагур–дурень–клоун–блязень, що презентує фігуру блязня в літературі для дітей як транзитивну. Твори Н. перекладені багатьма мовами світу, українською окремі з них переклали Ф. Маківчук, А. Сильненко, І. Сподаренко та ін., укр. перекл. ілюстрували В. та К. Григор'єви, А. Василенко, О. Лаптев, І. Семенов. За їх сюжетами створ. багато мультиплікац. («Рівно в три п'ятнадцять», 1959; «Гвинтик і Шпунтик – веселі майстри», 1960; «Незнайко навчається», 1961; «Незнайко в Сонячному місті», 10 серій, 1977; «Незнайко на Місяці», 12 серій, 1997–99, Гран-Прі на кінофестивалі в Каннах, 1997) і худож. («Два товариша», 1954; «Дружок», 1958; «Пригоди Толі Клюквіна», 1964; «Фантазери», 1965; «Незнайко з нашого двору», 2 серії, 1983; «Топінамбури», 2 серії, 1987) фільмів. Автором багатьох сіквелів і римейків до творів Н. про Незнайка («Как Незнайка сломал автомобиль», 2002; «Путешествие Незнайки в каменный город», 2005; «Как Незнайка дрессировал лягушек», 2005; «Незнайка учится», 2016) є його онук І. Носов. На честь Н. у Києві названо вулицю (2018).

Основні твори

На горке. 1953; Прятки. 1956; Веселые рассказы и повести. 1958; Три повести. Большой оркестр. 1962; Веселая семейка. 1975; Фантазеры. 1976; Огородники. 1978; Собрание сочинений: В 4 т. 1979–82; Тайна на дне колодца. Повесть о моем друге Игоре. Иронические юморески. 1982; Рассказы о Незнайке. В путь. 1985; Автомобиль. 1986; Как Незнайкины друзья Винтик и Шпунтик сделали пылесос. 1987; Про репку. 1989; Бобик в гостях у Барбоса.

2000 (усі – Москва); укр. перекл. – Пригоди Незнайка і його товаришів. К., 1955; 1976; Велика сімейка. К., 1961; Пригоди Толі Ключвіна. Л., 1963; Незнайко в Сонячному місті. К., 1978; 2003; 2012; Незнайко на Місяці. К., 1980; 1993; 2012; Пригоди Незнайка та його друзів. К., 2003; 2008; 2011; 2017; Фантазери. К., 2005; Щоденник Миколки Синицина. К., 1973; 2010; Велика книга Незнайка. К., 2011.

Рекомендована література

1. Рассадин С. Николай Носов: Крит.-биограф. очерк. Москва, 1961;
2. Жизнь и творчество Николая Носова: Сб. Москва, 1985;
3. Бойчук А. Р. Провідні інтертекстуальні параметри дитячої прози (трилогія М. Носова про Незнайка) // Наук. вісн. Чернів. університету. Слов'ян. філологія. 2014. Вип. 732–733;
4. Тамарин С. «Знайко» із квіткового міста: дитячий письменник Микола Носов провів свої юні роки в Ірпені, що біля Києва // ЛУ. 2018, 13 груд.

Бібліографічний опис:

Носов Микола Миколайович / А. Р. Тичініна // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-73937>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).